

БІБЛІОТЕКА ВЧИТЕЛЯ

Н.О. Будна

Я У СВІТІ
Конспекти уроків
3 клас

До підручника Н.М. Бібік

Тернопіль
Навчальна книга – Богдан

УДК 371.32:3
ББК 74.266.0
Б 90

Рецензенти:
кандидат педагогічних наук, доцент
Гладюк Т.В.,
вчитель вищої категорії, старший вчитель
Походжай Н.Я.

Серію «Бібліотека вчителя» засновано 2007 року

Будна Н.О.

Б 90 Я у світі : конспекти уроків : 3 кл. : до підр. Н.М. Бібік / Н.О. Будна. — Тернопіль : Навчальна книга — Богдан, 2015. — 128 с. — (Бібліотека вчителя).

ISBN 978-966-10-1765-7 (серія)

ISBN 978-966-10-4039-6

У посібнику подано розгорнуті конспекти уроків з предмета «Я у світі», зміст яких відповідає навчальній програмі МОН України, Державному стандарту початкової загальної освіти та підручнику «Я у світі. 3 клас» (автор Н.М. Бібік).

Розроблено зразки бесід під час вивчення нового матеріалу, різні види робіт, цікаві та творчі завдання. Для фронтальної, групової та парної роботи дібрано різноманітний літературознавчий, історичний, народознавчий та ігровий матеріал. Передбачено використання зошита з предмета «Я у світі» (Тернопіль: Навчальна книга — Богдан).

Для вчителів початкових класів, студентів педагогічних навчальних закладів.

УДК 371.32:3
ББК 74.266.0

Навчальне видання

БУДНА Наталя Олександрівна

Я У СВІТІ

Конспекти уроків

3 клас

До підручника Н.М. Бібік

Головний редактор *Богдан Будний*

Редактор *Оксана Базан*

Обкладинка *Аліни Воронкової*

Комп'ютерна верстка *Тетяни Дячук*

Технічний редактор *Оксана Чучук*

Підписано до друку 29.11.2014. Формат 60×84/8. Гарнітура Таймс.

Папір офсетний. Умовн. друк. арк. 14,88. Умовн. фарбо-відб. 14,88.

Видавництво «Навчальна книга — Богдан»

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції

ДК № 4221 від 07.12.2011 р.

Навчальна книга — Богдан, просп. С. Бандери, 34а, м. Тернопіль, 46002

Навчальна книга — Богдан, а/с 529, м. Тернопіль, 46008

тел./факс (0352)52-06-07; 52-19-66; 52-05-48

office@bohdan-books.com www.bohdan-books.com

Охороняється законом про авторське право.

Жодна частина цього видання не може бути відтворена в будь-якому вигляді без дозволу автора чи видавництва.

ISBN 978-966-10-1765-7 (серія)

ISBN 978-966-10-4039-6

© Навчальна книга — Богдан, 2015

ОРІЄНТОВНИЙ КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Тема уроку	№ с.	Дата
I РОЗДІЛ. ЛЮДИНА			
1.	Що вивчає курс «Я у світі». Людина — частина природи. Людина — частина суспільства.	5	
2.	Школа вчить, як на світі жити.	8	
3.	Держава освічених людей.	11	
4.	Вчимося вчитися. Пам'ять і увага.	15	
5-6.	Що таке людське «Я». Яким бути? Зовнішність людини. Акуратність.	22	
7.	Як досягти успіху. Хочеш бути щасливим, не будь лінивим. Підсумок по темі.	27	
II РОЗДІЛ. ЛЮДИНА СЕРЕД ЛЮДЕЙ			
8.	Сім'я. Родовідне дерево. Рід, родина, рідня.	29	
9-10.	Обов'язки в сім'ї. Жити по совісті. Сімейний календар.	32	
11-13.	Школа. Основні правила школяра. Проект «Історія моєї школи».	35	
14-15.	Правила поведінки. Поводься з іншими так, як ти хотів би, щоб поводитись із тобою.	39	
16.	Як треба вітатися.	44	
17.	Як поводитись у громадських місцях.	48	
18.	Людські чесноти. Ввічливість. Бути ошадливим — добре, скупим — погано.	51	
19.	Людина має творити добро. Делікатність.	55	
20.	Додержуй даного тобою слова. Намагайся не обманювати. Не можна брати чуже. Підсумок по темі.	58	
III РОЗДІЛ. ЛЮДИНА В СУСПІЛЬСТВІ			
21.	Суспільство. Україна — незалежна держава. Де ти живеш.	62	
22.	Твоя країна — Україна. Історичні скарби України.	67	
23.	Символи держави.	76	
24.	Подорож картою України.	80	
25.	Природні скарби України. Господарська діяльність у деяких містах України.	83	
26.	Славні українці.	87	
27.	Правила життя в суспільстві.	91	
28-29.	Ніхто не має права ображати людину. Про права дитини.	96	

30.	Будь-який вчинок завжди має наслідки.	99	
31.	Пустощі чи правопорушення? Підсумок по темі.	104	
IV РОЗДІЛ. ЛЮДИНА І СВІТ			
32.	Україна на карті світу.	108	
33.	Що не край, то звичай. Народні промисли України.	113	
34.	Народні свята. Пам'ятні дати. Підсумок по темі.	118	

І РОЗДІЛ. ЛЮДИНА

УРОК 1

Дата _____
Клас _____

Додатковий
матеріал до уроку

Тема. Що вивчає курс «Я у світі». Людина — частина природи. Людина — частина суспільства.

Мета. Ознайомити учнів зі змістом предмета «Я у світі», його основними цілями; викликати інтерес до пізнавальної діяльності, спрямованої на пізнання й усвідомлення себе як людини, громадянина України; стимулювати прагнення до висловлення самостійних думок, активність у діяльності; розширити уявлення про людину як частину природи і суспільства; зосередити увагу учнів на відмінностях, які відрізняють людину від тварини (мислення, мова і праця); розвивати спостережливість; спонукати до участі в дискусії, до обміну думками.

Обладнання. Таблиця, ілюстрації.

Хід уроку

I. Організаційний момент.

II. Актуалізація опорних знань учнів. Повідомлення теми та мети уроку.

— Сьогодні ми починаємо вивчати новий предмет — «Я у світі», ознайомимося, що будемо вчити, які будемо піднімати проблеми, на які запитання будемо відповідати, які будемо готувати проекти, які екскурсії організуємо.

Ще ми поговоримо на уроці про найбільше і найдорожче багатство кожної країни — людину, адже все в країні робиться для блага її людей, і, водночас, все це творить людина.

III. Вивчення нового матеріалу.

1. Слово вчителя з елементами бесіди.

Звучить пісня «Чом, чом, земле моя...» (сл. В. Лебедевої, муз. Д. Січинського).

— Яка земля, який край найдорожчі для кожної людини?

— Як називається наша Батьківщина?

— А як ви відповіли б на запитання: «Маленька Україна чи велика?»?

— Чому ви так думаєте?

(Діти обґрунтовують свої відповіді.)

— Україна — це велика незалежна держава Європи.

Територія України — 603,7 тис. км². Із заходу на схід вона простягається на 1316 км, а з півночі на південь — на 839 км.

В Україні проживає 47,5 млн людей. Майже три чверті з них — українці. Крім того, живуть у нас представники більш ніж ста інших національностей. А мільйони українців живуть в інших країнах світу.

Назвіть столицю України.

— На березі якої річки розкинулось це місто?

— В Україні є Чорне й Азовське моря. Хто з вас бував у Карпатах? Поділіться своїми враженнями про побачене.

— Багата Україна лісами, найродючішими в Європі ґрунтами, корисними копалинами і працьовитим та волелюбним народом.

На світі є багато чудових країн. Але для кожного з нас немає ріднішої за Батьківщину.

2. Читання вірша М. Чумарної «Лиш людина мудрість має» та робота над його змістом (с. 4).

— Світ — це все, що нас оточує: наші рідні, друзі, школа, наше місто і країна. Це суспільство зі своїми правилами й законами, яких слід дотримуватися, щоб не постраждати самому і не заподіяти шкоди іншим. Це не лише сучасне, але й минуле кожної родини і нашої країни. Це історія винаходів та відкриття людства, життя видатних людей.

3. Бесіда з елементами розповіді.

— Пригадайте, що належить до природи.

— Які ознаки мають живі організми?

— Чому людина — живий організм?
— Чим людина відрізняється від тварини?
— Правильно, людина від тварини відрізняється тим, що вона думає (мислить). Завдяки цьому людина керує своїми діями, створює нові технології, нові машини, вдосконалює усе навколо.

Людина будує житло, шиє одяг, вирощує хліб та інші культури, готує собі їжу, ходить на роботу, тобто — людина працює.

Люди спілкуються між собою. Словом вони передають одне одному свої знання, побажання, переживання.

А чи може маленька дитина розмовляти, виконувати певну роботу? Чому?

— Уявіть, що маленьку дитину помістили в порожню кімнату, де ніхто з нею не живе, не розмовляє — її тільки годують і напувають. Якою виросте ця дитина?

— Без спілкування з людьми (спочатку з найближчими — мамою, татом, бабусею, дідусем, сестричкою, братиком, а потім — із друзями, дорослими), без належного виховання і навчання людське дитинча виростає маленьким звірятком. Тому для розвитку людини необхідне суспільство.

Прочитайте, що означає слово *суспільство* (с. 7).

— Отже, всі люди разом складають суспільство. За допомогою суспільства, у праці людина розвинула свій мозок, своє мовлення. Вона навчилася співчувати, радіти, мріяти, творити. А суспільство може досягти найвищого розвитку тоді, коли складатиметься з грамотних, вихованих, всебічно розвинених людей.

4. Робота з підручником (с. 4-8).

а) Опрацювання статті.

б) Розгляд ілюстрацій.

в) Відповіді на запитання.

г) Тлумачний словничок (с. 7).

г) Обговорення зображених ситуацій (с. 8).

— Як буде поводитися тварина? А як — людина?

5. Фізкультхвилинка.

IV. Закріплення вивченого матеріалу.

1. Робота в зошиті (с. 3).

2. Тестові завдання (с. 3-6).

3. Слухання байки Л. Глібова «Бджола і мухи».

Бджола і мухи

Хтось Мухам набрехав,
що на чужині краще жити,
що слід усім туди летіти,
хто щастя тут не мав.

Наслухались дві Мухи того дива.
«Тут, — кажуть, — доля нещаслива,
покиньмо, кумо, Україну —
нехай їй хрін!

Та помандруймо на чужину,
аж до веселих тих долин,

Де доля кращая вітає
і, може, плаче, нас ждучи...
Зими там, кажуть, не буває, —
гуляй, безпечно живучи!»

Так одна Муха-цокотуха
базікала з кумою вдвох, —
коли поглянуть на горох —
сидить Бджола та мовчки й слуха.

«Здоровенькі були! —
обидві Мухи загули. —
От добре, що зустрілись з вами...
Ануге й ви збирайтесь з нами!»

На це Бджола сказала їм:
«Шкода! Я рідну Україну
не промінюю на чужину,
нехай це щастя вам самим».
А Мухи разом задзижчали:
«Ось годі, не кажіть!
Жили ми тут — добра не знали,
бодай би так не жить!

Не то пани, селяни —
усяке шкодить нам;
щодня таке життя погане, —
колись так буде й вам!»

«Ні, я цього не сподіваюсь, —
сказала їм Бджола. —
Мені шаноба скрізь була,
бо я без діла не тиняюсь,

А вам —
однаково, що тут, що там:
ви ні на кого не жалкуйте;
обридло тут — туди мандруйте
на втіху павукам».

Л. Глібов

- Чому ця байка не є застарілою і сьогодні?
- Як би ви спробували переконати мух?

4. Робота з прислів'ям.

- Поясніть прислів'я: «Людина без Батьківщини, що соловей без пісні».

V. Підсумок уроку.

- Розкажіть, що в людини спільне з іншою живою природою.
- Які вміння відрізняють людину з-поміж інших мешканців Землі?
- Що таке суспільство?
- Що нового ви дізналися на уроці?
- Що найбільше запам'яталося?
- Про що хотілося б розповісти друзям, рідним?

VI. Домашнє завдання.

- Опрацювати статтю (с. 5-6), вміти відповідати на запитання і переказувати.

Дата _____
Клас _____

УРОК 2

Тема. Школа вчить, як на світі жить.

Мета. Продовжити формувати позитивне ставлення до школи і навчання, стимулювати вияви пізнавального інтересу; заохочувати активне і свідоме нагромадження стереотипів культурного поведіння в школі; викликати інтерес та повагу до праці вчителя.

Обладнання. Таблиця, ілюстрації.

Хід уроку

I. Організаційний момент.

II. Перевірка домашнього завдання.

- Що є в людини від природи?
- Що робить людину людиною?
- Чим людина відрізняється від тварини?
- Розкажіть про свою школу.

III. Актуалізація опорних знань учнів. Повідомлення теми та мети уроку.

- Прочитайте вірш (*записаний на дошці*).

Школа — це нелічені книжки,
задачі і постійні запитання,
уроків кольорові пелюстки,
твое і однокласників навчання.

Т. Петровська

— Отже, сьогодні ми будемо говорити про школу, про її значення у житті людини і держави.

IV. Вивчення нового матеріалу.

1. Створення проблемної ситуації.

— У Конституції України (ст. 53) записано, що кожен має право на освіту. Повна загальна середня освіта є обов'язковою. Держава забезпечує доступність безкоштовної освіти. Для чого це сучасній державі?

(Діти відповідають, обґрунтовуючи свої відповіді.)

2. Розповідь учителя з елементами бесіди.

— Сьогоднішнє життя — це комп'ютери, супутникове телебачення, атомні електростанції, міжнародна торгівля. Усе це потребує спеціальної освіти працівників, їхньої високої кваліфікації. Тому держава, яка прагне розвиватися, дбає про освіту своїх громадян. Люди також зацікавлені в тому, щоб здобути знання й уміння і мати кращу роботу.

Освіту люди здобувають спочатку в садочку, потім у школі, а далі — в коледжі, інституті чи університеті.

Назвіть професії людей, які зайняті вашою освітою.

— Назвіть професії людей, які вас навчають, але не працюють у школі.

— Як треба ставитися до вчителя?

3. Розповідь про історію школи.

— Перші школи були створені в Стародавній Греції. Вони дуже відрізнялися від сьогоденної школи. Їх відвідували тільки хлопчики.

Спочатку діти ходили до школи, в якій вчилися читати, писати, лічити. Потім переходили до іншої. Там їх навчали співів, музики та поезії.

Закінчувалося навчання у спеціальній школі, яка готувала майбутніх воїнів. Тут хлопці загартовувалися, вчилися володіти різними видами зброї.

Перша школа в Україні з'явилася понад тисячу років тому. Засновником її був князь Володимир Великий. Князь цікавився успіхами учнів, відвідував школи, бував на лекціях. Ось що сказав він учням: «Учіться, діти, знайте: хто читає книжки, той здобуває справжнє щастя. Книга — це найбільший скарб людини. Як не збудуємо корабля без цвяхів, так кожен не стане справжньою людиною без читання книжок». *(Діти читають це висловлювання з дошки.)*

Школи створювали окремо для хлопчиків і дівчат. Першу в Європі школу для дівчат було організовано у Києві.

Дуже багато зробив для підвищення рівня освіченості свого народу князь Ярослав Мудрий. Це потрібно було для утвердження держави. Він також створив першу бібліотеку в Києві.

Київська Русь вважалась державою освічених людей. Послухайте, як про це писали чужоземні мандрівники.

4. Про монастирську школу в Київській Русі.

— Вже за князювання Володимира Великого було створено першу школу, в якій здобували знання діти найближчого оточення князя. Матері, направляючи дітей, плакали, як за померлими, настільки це було незвичною справою. За часів Ярослава Мудрого кількість шкіл збільшується. Вчителями в школах були священики. Тут вчили читати, писати, а також церковного співу та начав християнської моралі. Школи не мали окремих будинків. Учні збиралися у будь-якому приміщенні.

Підручниками служили богослужбові книги, найчастіше — Псалтир. Навчання грамоти розпочиналося з вивчення азбуки. Учні писали на покритій воском дощечці за допомогою писал — металевих або кістяних стрижнів із загостреним кінцем і лопаткою у верхній частині. Гострим кінцем писали букви і слова, а лопатками згладжували написане. Для кращого запам'ятовування алфавіту букви писали на окремих предметах (гребінцях, дерев'яних дощечках). Великі тексти писали на березовій корі.

Існували школи для дівчаток. Першу з них заснувала онука Ярослава Мудрого, Янка, при Андріївському монастирі.

З розвитком освіти дедалі більшого значення набували книги. Усі книги були рукописними, створювалися повільно і коштували дуже дорого — лише багаті русичі могли дозволити собі їх купити. Перші рукописні книги також створювалися в монастирях і церквах. Саме там, у тиші монастирської кліті, народжувались книжки.

Праця переписувача тяжка і виснажлива. Писалися книги на пергаменті (тонко виробленій телячій шкірі) гусячим пером. Чорнило вироблялося з дубової або вільхової кори, квасного меду тощо. Книги прикрашалися орнаментами із зображенням птахів, звірів. Великі літери на початку рядка писалися червоною фарбою. Потім книгу старанно оправляли у дошки, покриті шкірою, або срібну оправу, на якій власник писав своє ім'я. Писалися книги також на бересті та дошках.

Високо цінували книгу на Русі. Її вважали поведирем у житті. «Окраса для вояка — зброя, для корабля — вітрила, а для праведника — читання книг», — писав літописець. Про увагу до книг свідчить той факт, що у Київській Русі почали створювати бібліотеки. Першу бібліотеку та архів для зберігання важливих документів заснував князь Ярослав Мудрий при Софійському соборі у Києві. Його бібліотека була на той час найбільшою у світі і нараховувала понад 500 томів.

На княжих дворах, у монастирях перекладалися слов'янською мовою іноземні книги. З них русичі черпали наукові знання, які використовувалися на практиці в ремеслі, будівництві, торгівлі, медицині та інших галузях.

Дуже цікавою була в Київській Русі усна народна творчість, яка передавалась із покоління в покоління і стала важливим джерелом літературних творів та літописання. Численними є народні пісні, перекази, казки, легенди, прислів'я, билини про Іллю Муромця, Добриню Микитича, Альошу Поповича та Миколу Селяниновича, Микиту Кожум'яку.

Робилися перші спроби запису важливих подій. Виникло літописання, що стало винятковим явищем, оскільки не мало аналогів у літературі Європи. Літопис — це запис найважливіших подій за роками.

Найдавніший літописний твір, який до нас дійшов, — «Повість минулих літ». Він написаний ченцем Києво-Печерського монастиря Нестором в 1113 р.

5. Відгадування загадки.

Дає здоров'я — спорт.

Вагу — солодкий торт.

Мед — працювiтi бджоли.
Знання глибокi — ... (школа).

6. Робота з пiдручником.

- а) Опрацювання статей (с. 9-10, 12-14).
 - б) Розгляд iлюстрацiй.
 - в) Словникова робота.
Боярин, купець, ремiсник, мораль, Євангелiє.
 - г) Вiдповiдi на запитання.
 - г) «Чи знаєш ти?» (статтi на с. 11, 14).
 - д) Народна мудрiсть.
 - Де сила не вiзьме, там розум допоможе.
 - Розум i за грошi не купиш.
- 7. Фiзкультхвилинка.**

V. Закрiплення вивченого матерiалу.

- 1. Робота в зошитi (с. 4).**
- 2. Тестовi завдання (с. 6-8).**
- 3. Продовжити речення.**

Вищою за звiра, вищою за iнших роблять людину ... i

4. Гра «Хто бiльше назве прислiв'їв про знання i навчання?».

- Чого навчився — того за плечима не носити.
- Не кажи — не вмiю, а кажи — навчусь.
- Пташка красна своїм пiр'ям, а людина — своїми знаннями.
- Вiд науки мiцнiють руки.
- I сила перед розумом никне.
- Якщо за день нiчого не вивчив, то весь день змарнував.
- Знання — дерево, а дiло — плоди.

VI. Підсумок уроку.

- Де з'явилися першi школи?
- Хто заснував першу школу в Україні?
- Де була вiдкрита перша в Європi школа для дiвчат?
- Що зробив Ярослав Мудрий для пiдвищення рiвня освiченостi свого народу?
- У чому користь навчання?

VII. Домашнє завдання.

Опрацювати статтi в пiдручнику (с. 9-14), вмiти вiдповiдати на запитання, переказувати.

Скласти розповiдь «Моя школа».

Тема. Держава освічених людей.

Мета. Формувати уявлення про Україну як державу освічених людей; розвивати прагнення до успіху в навчанні; випробовувати способи ефективно навчальної діяльності; розвивати інтерес до традицій школи; виховувати бажання добре вчитися, щоб стати освіченою людиною, та почуття гордості за свою школу і країну.

Обладнання. Таблиця, ілюстрації.

Хід уроку

I. Організаційний момент.

II. Перевірка домашнього завдання.

1. Фронтальне опитування.

- Навіщо людям вчитися?
- У чому полягає користь від навчання?
- Де з'явилися перші школи?
- Хто навчався в школах Стародавньої Греції?
- Як ви вважаєте, чому в школах Київської Русі навчалися діти тільки заможних людей?
- Порівняйте предмети, що є у вашому розкладі, з тими, які вивчали діти в давньогрецькій та церковній школах.

2. Розповіді учнів про свою школу.

III. Актуалізація опорних знань учнів. Повідомлення теми і мети уроку.

- Яку освіту мають ваші батьки, родичі, знайомі?
- Де вони її здобували?
- Як ви думаєте, для чого вони це робили?
- Сьогоднішнє життя — це комп'ютери, промислові роботи, супутникове телебачення, космічні апарати й кораблі. Для роботи з технікою потрібні працівники зі спеціальною освітою. Тому держава, яка прагне розвиватися, дбає про освіту своїх громадян. Люди також зацікавлені в тому, щоб здобути знання й уміння і мати кращу роботу.

Україна повинна стати державою освічених людей. У цьому — її майбутнє.

IV. Вивчення нового матеріалу.

1. Робота над таблицею.

2. Розповідь про основні досягнення культури періоду Київської Русі.

— За часів князювання Ярослава Мудрого Київська Русь досягла найвищого розвитку, зміцнились кордони держави, інтенсивно велось будівництво міст, розвивались господарство та торгівля, зріс міжнародний авторитет держави. Як відомо, у середньовічній Європі ознакою престижу й могутності династії була готовність правителів інших могутніх держав вступити з її членами у шлюбні зв'язки. Ми знаємо, що з родом Ярослава прагнули породичатися чи не всі володарі Європи. І сам Ярослав, і всі його діти були одружені на іноземних принцах і принцесах. Єлизавета стала королевою норвезькою, Анастасія — угорською, дочекалася сватів і Анна — з далекої Франції.

Уявімо собі, що Ярослав як гостинний господар організував французьким сватам екскурсію визначними місцями Русі. Було чим пишатись Ярославу Мудрому! Приєднаймося і ми до цієї подорожі.

Подальший розвиток господарства, міжнародні зв'язки вимагали збільшення кількості освічених людей. Про поширення і роль освіти в Київській державі свідчить той факт, що збереглися підписи королеви Анни серед «хрестиків», які ставили на державних актах неписьменні французькі політики.

Писемність у Київській Русі була відома ще до запровадження християнства. Про це свідчать угоди Русі з греками, в яких містяться вказівки про те, що обидві держави розв'язували різні спірні питання «не тільки на словах, а й на письмі».

У IX ст. болгарські просвітителі Кирило та Мефодій створили більш досконале слов'янське письмо — кирилицю. Після введення на Русі християнства кирилиця поступово витіснила стару писемність. Саме християнство справило значний вплив на розвиток освіти. Осередками освіти стали монастирі та церкви.

У період феодальної роздробленості виникають літописи у Чернігові, Переяславі, Володимирі, створюється Київський літопис, Галицько-Волинський. Крім літописів створюються й інші літературні твори. Більшість із них втрачена, до нас дійшли лише одиниці. Це — «Повчання дітям» Володимира Мономаха, «Моління Даниїла Заточника», «Слово про Закон і Благодать» митрополита Іларіона, «Руська правда», Києво-Печерський патерик.

Особливе місце посідає літературна пам'ятка невідомого автора — «Слово о полку Ігоревім», написане наприкінці XII ст. У ній розповідається про похід новгород-сіверського князя Ігоря Святославовича на половців, а провідною ідеєю є єдність руських земель.

Літературна спадщина Київської Русі була винятково багатою. За підрахунками окремих вчених, у XI–XIII ст. в обігу по всій території Русі перебувало близько 140 тис. книг декількох сотень найменувань. Значне місце посідали перекладні твори. Крім богослужбних книг, з грецької мови перекладались історичні, філософські, природничі праці.

Будівельниками Київської Русі були створені чудові споруди з дерева, каменю, цегли. Основним будівельним матеріалом було дерево, з нього споруджували житло, оборонні та інженерні будівлі. Одною з перших кам'яних споруд була Десятинна церква, зведена 989–996 рр. на Старокиївській горі. Князь Володимир дарував на її утримання десятину своїх прибутків, звідки й пішла назва церкви. В оздобі церкви використано багато мармуру, тому її ще називали Мармуровою. Десятинна церква, як і інші храми, була оздоблена фресками і мозаїкою. До наших днів церква на збереглася. 6 грудня 1240 року під ударами татаро-монгольської орди вона була знищена.

За часів Ярослава Мудрого розширюються межі укріпленої частини Києва. Найбільшою спорудою міста стає Софійський собор, будівництво якого розпочалось 1037 р. Храм вражає розкішшю внутрішнього оздоблення. Стіни вкриті золотом мозаїки. Численні свічки освітлюють іконописні лики. Стіни та стеля прикрашені фресками. На трьох стінах західної частини — великий груповий портрет родини Ярослава Мудрого. Окремі зображення цього портрету збереглися і до наших днів. Цікавими є розпис стін веж. Усі вони мають світський характер: на них зображено музикантів, сцени полювання, константинопольський іподром, де відбувалися змагання на колісницях, тощо.

Підлога храму Св. Софії викладена зі шматочків різнокольорової смальти. Крім богослужінь у соборі відбувалися урочисті державні церемонії, укладалися договори. Тут зводили на престол київських князів, здійснювали їх захоронення.

Шедеврами світового значення є мозаїки Софійського собору. Це насамперед постать Христа-Вседержителя, що є символом влади, та найбільше (висота 4,45 м) з усіх відомих на Русі зображення Богоматері-Заступниці зі зведеними вгору руками («Оранта»).

У 30-х роках XI ст. будуються головні міські ворота Києва — Золоті ворота — з Надбрамною церквою. До 1500-літнього ювілею Києва, що святкувався 1982 р., Золоті ворота були відновлені.

У цей час зводились величні монастирі — Києво-Печерський, Михайлівський, Видубецький. У Чернігові зводиться Спаський собор, за зразком Київської Софії будують Софійські собори у Новгороді та Полоцьку. Споруджують Михайлівську церкву у Переяславі, Спаський собор у Чернігові, Успенський — у Києві.

У культурі тієї доби не останню роль відігравав іконопис. Ікони писалися на дерев'яних дошках і знаходилися в усіх церквах, проте переважна більшість їх втрачена. Багато ікон привозили з Візантії, де існувала найкраща на той час школа іконопису. Історія донесла відомості і про одного з перших іконописців — київського майстра Алімпія. Його твором вважають велику ікону «Богоматір

Велика Панагія» поч. XII ст. з Ярославського Спасо-Преображенського монастиря. Однією з найпопулярніших на Русі була ікона Володимирської Богоматері 2 пол. XI — поч. XII ст., яку привезли з Константинополя у Київ.

До часів Ярослава Мудрого належить виникнення книжкової мініатюри «Остромирове Євангеліє», написане в 1056-1057 рр. київським дияконом Григорієм, прикрашене чудовими заставками та трьома, витонченої роботи, мініатюрами.

Серед пам'яток художнього різьблення по каменю привертають увагу плити, прикрашені орнаментом або зображенням на релігійні теми. Одинадцять з них збереглося на хорах Софії Київської. Різьбленням по дереву прикрашали фасади будинків, човни, сани, речі домашнього вжитку. Особливо популярними були різьблені скриньки, ручки дзеркал та ножів, ложки. Вироби художнього ремесла Київської Русі у великій кількості вивозили за кордон.

Народні пісні й танці були джерелом розвитку музичного мистецтва Київської Русі. Талановиті музиканти, співці, танцюристи, мандруючи від села до села, виступали на народних святах, ярмарках, заробляли собі на життя, знайомлячи людей зі своїм мистецтвом.

З письмових джерел відомо про поширення при дворах князів і великих феодалів світської розважальної музики, співів та забав скоморохів. Серед музичних інструментів відомі флейта, тарілки, лютня, скрипка-гудок, гуслі, сопілка, труби, бубни.

Ще одним видом музичного мистецтва був церковний спів, який мав свій особливий стиль, а в часи Київської Русі трансформувався з простого одноголосся у багатоголосся хору.

Своєрідним видом була також військова музика. У супроводі такої музики виступали в похід військові дружини, звучала вона під час битв, штурму ворожих фортець. Особливу роль у ній відігравали труби та бубни.

Ось і закінчилась наша подорож у часи Київської Русі. За короткий час ми зуміли познайомитися лише з невеликою частиною культурної спадщини однієї з наймогутніших держав ранньосередньовічної Європи, адже культура Київської Русі IX-XIII ст. була надзвичайно високою і сягала європейського рівня. Монголо-татарська навала на деякий час загальмувала духовний розвиток країни. Були знищені міста і села, в руїни перетворились чудові храми і собори, в полум'ї знищені ікони та літописи.

Але ніхто не зміг викоренити культурні традиції народу, які стали тією основою, на підставі якої склалася вся наступна культура України.

Тому сподіваюся, що ми всі, як і колись князівна Анна у далекій Франції, завжди будемо згадувати про велику державу, що її по цеглині будували перші князі, піднімали до вершини слави Володимир Великий і Ярослав Мудрий та у всі віки захищали наші діди і прадіди.

3. Роздуми на тему «Для чого сучасній державі освічені люди?».

4. Слухання пісні «Учися, дитино».

5. Міркування на тему «Ким для мене є вчитель?». (Висловлювання учнів.)

6. Робота з підручником (с. 15-21).

а) Опрацювання статей (с. 15-17, 19-21).

б) Розгляд ілюстрацій.

в) Глумачний словник.

г) Народна мудрість (с. 17).

г) «Чи знаєш ти?» (с. 17).

д) Відповіді на запитання.

7. Фізкультхвилинка.

V. Закріплення вивченого матеріалу.

1. Робота в зошиті (с. 5).

2. Тестові завдання (с. 9-11).

3. Поетична хвилинка. Вірш про школу і вчителя.

Тема. Вчимося вчитися. Пам'ять і увага.

Мета. Допомогти дітям усвідомити, що навчитися вчитися — це підготувати себе до самостійного дорослого життя; сприяти розвитку в учнів навичок розумової праці, уміння оперувати знаннями, виділяти головне, аналізувати, робити висновки; показати, що увагу і пам'ять можна розвивати за допомогою різних вправ; виховувати любов до навчання, свідоме ставлення до процесу оволодіння знаннями.

Обладнання. Таблиця, картки із завданнями для тренування пам'яті, малюнки, пам'ятки.

Хід уроку

I. Організаційний момент.

II. Перевірка домашнього завдання.

Розповіді учнів про свою школу, про правила, які б вони хотіли адресувати учням далекого майбутнього.

III. Актуалізація опорних знань учнів. Повідомлення теми і мети уроку.

1. Створення проблемної ситуації.

- Навіщо людям вчитися?
- Доведіть, що Україна здавна була державою освічених людей.
- Чи завжди вам легко вчитися?
- Тільки здорова дитина досягає успіхів у навчанні, займає гідне становище у класному колективі, добре розвивається фізично, має врівноважений психічний стан.

2. Читання вірша вчителем.

Люблю я свій розум,
увагу та пам'ять.
Працює мій мозок,
і вчусь я старанно.
Сприймаю все нове
і мислю логічно.
Учителя слово
здійсню практично.

- Про що цей вірш?
- Тема, над якою ми будемо сьогодні працювати, — «Вчимося вчитися». Ви, мабуть, подумали: «Хіба ми цього не вміємо?». Але щоб добре вчитися, потрібно мати певні вміння і навички. Про них сьогодні і йтиметься на уроці.

VI. Вивчення нового матеріалу.

1. Розповідь учителя.

— Передати дітям зерна своїх знань — приємно. А от навчити учнів вчитися — значно складніше. Є така мудра притча: «Якщо людині дати одну рибину, вона буде сита один день, якщо дати дві рибини, вона буде сита два дні. Якщо навчити людину ловити рибу, то вона буде ситою все життя». Так і в навчанні: головне завдання вчителя — підготувати вас не до окремого уроку, «на завтра», а до самостійного життя. Цього повинні хотіти й учні.

Кожна людина день за днем пізнає світ, його таємниці. Світ ми пізнаємо через відчуття і сприймання. Ми відчуваємо тепло, холод, звук, фарби, сприймаємо усе, що відбувається навколо нас. Це залежить від багатьох чинників. Кожна людина має індивідуальне сприйняття світу. Але є й загальні правила, за якими це відбувається. Подумайте, який орган людини допомагає це робити. (*Мозок.*)

— Отже, людина сприймає і відчуває предмети і явища за допомогою органів відчуттів, а у мозку виникають відповідні конкретні образи. Ці образи утримуються в пам'яті. На основі колишнього досвіду, який закріплюється в пам'яті, уявлення створює нові образи.

Додатковий матеріал до уроку

Мислення — це один зі способів пізнання дійсності, що допомагає зорієнтуватися.

Мислення є найважливішою функцією мозку людини. Жоден вид діяльності не може обійтися без нього. Воно лежить в основі успішного засвоєння нових знань, умінь та навичок. Саме тому так важливо сформувати в малюкові основи образного та логічного мислення. Образне мислення — основний вид мислення дітей. І, як свідчать дослідження, вже в цьому віці за допомогою спеціального тренування ви можете оволодіти багатьма можливостями, пов'язаними з цим видом мислення. Наприклад, ви можете навчитися подумки перетворювати образи реальних предметів, будувати наочні моделі (на зразок схем), які відображають суттєві властивості об'єктів або явищ, планувати свої дії подумки.

Логічне мислення формується на основі наочно-образного і є вищою стадією розвитку мислення взагалі. Процес досягнення цієї стадії доволі тривалий і складний. Пояснюється це тим, що повноцінний розвиток логічного мислення вимагає не лише високої розумової активності, але й передбачає наявність у людини певної суми знань про спільні, суттєві ознаки предметів та явищ навколишнього світу.

2. Практичні вправи.

— Щоб усього навчитися, щоб тренувати образне і логічне мислення, треба дотримуватися кількох порад.

Основні мисленнєві дії (операції):

- виділення головного;
- аналіз;
- синтез;
- узагальнення;
- порівняння та інші.

Вони є загальними, тобто застосовуються при вивченні усіх предметів.

Наприклад, уміння виділити головне.

Головне — це основна думка (ідея) певної частини тексту підручника, документа, інших джерел інформації.

Як виділити головне в тексті?

1. Уважно прочитайте текст.
2. Визначте головну думку — дайте відповідь на запитання: «Про що тут йдеться?» і «Що про це говориться?».
3. Знайдіть у кожній частині ключові (найбільш важливі) слова — смислові опорні пункти.
4. Розділіть текст на смислові частини, згрупувавши їх навколо ключових слів.
5. Використовуючи ключові слова, сформулюйте головні думки у вигляді тез або плану.

Вправи та ігри на розвиток мислення

1. Назвати предмети одним узагальнюючим словом.

- а) Калина, ліщина, ... — це ...
- б) Помідор, огірок, капуста, ... — це ...
- в) Ялина, верба, ... — це ...
- г) Курка, гуска, індик, ... — це ...

2. Вставити букви і вилучити зайвий предмет.

М..р..з	Г..з..та	Д..в..ий
С..і..	Кн..г..	В..л..к..й
Л..д	Ж..рн..л	К..р..тк..й
К..в..н	К..ша	В..да

3. Розвиток комунікативних навичок учнів.

Завдання. Аргументуй свою думку, дописавши подане речення.

Я люблю спілкуватися з учнями класу, бо...

Коли я отримую погану оцінку, я...

Якщо я не вивчив уроку без поважної причини, то...

У лісі не можна галасувати, тому що...

Не можна близько підходити до пташиного гнізда, тому що...
На уроці треба бути уважним, бо...

4. Гра «Хто більше?».

Учитель пропонує дітям з певного слова скласти якнайбільше слів, використовуючи тільки ті букви, з яких воно складається. Перемагає той, хто складе найбільше слів.

Ластівка

Стіл, лак, салат, кава, вітала, тікала, тікав, сітка, лавка, віл, кіт, світ, сіла, Савка, літа, така...

Музикант

Танк, музика, кант, кузина, муза, зима, таз, туз, мука, нитка, мак...

Садівник

Сад, сів, сік, садив, віник, Іван, нива, два, сани, він, вік...

3. Розповідь учителя про пам'ять і увагу.

— *Пам'ять* — дуже важлива та цікава властивість мозку. Завдяки їй люди багато чого досягли. У давні часи зберігали і передавали вогонь, що давав життя людям. Згодом опанували різні ремесла і передавали це мистецтво дітям й онукам, винайшли письмові знаки, за допомогою яких можна передати зміст речей, явищ, а також розповісти про події, що відбулися дуже давно.

Пам'ять має три властивості: накопичення, збереження і відтворення фактів, відомостей, правил.

Правила тренування пам'яті

1. Необхідна умова запам'ятовування — розуміння матеріалу.

2. Не можна надовго відкладати повторення. Повторюйте періодично, намагайтеся виділити головне, зв'язати з тим, що ви вже засвоїли.

3. Одноманітне повторювання шкідливе для запам'ятовування.

4. Щоб краще запам'ятати, треба зосередити свою увагу.

Увага — зосередження думки, слуху, зору на будь-якому об'єкті.

Є люди з надзвичайною пам'яттю. Великий композитор Моцарт, коли йому було 14 років, почув у соборі музичний твір. Прийшовши додому, він по пам'яті записав його. Коли через багато років перевірили, то виявилось, що запис був зроблений дуже точно.

Розрізняють деякі *види пам'яті*.

Слухова — краще запам'ятовується матеріал, якщо почути його пояснення.

Зорова — краще запам'ятовується матеріал, якщо прочитати його.

Моторна — краще запам'ятовується матеріал, якщо записати його.

А що ви краще запам'ятовуєте: предмети, малюнки, текст чи усну розповідь?

— Яка пам'ять у вас розвинена краще?

— Чи є у вас власні правила запам'ятовування? Розкажіть про них друзям.

— Чи тільки люди мають пам'ять?

4. Вправи та ігри на розвиток уваги та пам'яті.

Ігри на розвиток уваги

1. «Друкарська машинка».

Кожному гравцеві присвоюється 1-2-3 літери алфавіту (в залежності від кількості учасників, щоб усі літери були розподілені). Потім придумується слово або фраза з 2-3 слів. На сигнал ведучого учні починають «друкувати». Коли слово буде «надруковане», всі дружно плескають.

2. «Хор».

Один із учасників гри — «відгадувач». Він виходить із приміщення. Інші гравці беруть 2-3 рядки з відомого вірша, а кожен учень отримує по одному слову. Входить «відгадувач». По команді ведучого учасники разом вимовляють кожний своє слово. Потрібно відгадати рядки з вірша. Якщо «відгадувач» не може впоратися із завданням, «хор» повторює слова вірша.

3. «Меблі».

Учасникам гри пропонують уявити себе якимось предметом інтер'єру і зайняти відповідні місця в приміщенні. Один із гравців — «господар» кімнати —

ознайомлюється з інтер'єром. Його можна уявити за допомогою виразних поз учасників гри. Після цього «господар» виходить із приміщення. Проте з'являється його «син»-пустунчик, який робить перестановку у приміщенні. «Господар» повинен усе розставити так, як було.

Вправи для розвитку пам'яті

1. Описати похвилинно події вчорашнього дня. Якщо виникнуть труднощі, необхідно зайнятися чимось іншим, а через 20-30 хв. спробувати згадати ще раз.

2. Вибрати 2-3 сюжети для роздумів (кінофільм, плани на завтра). Присвятити 3 хв. на роздуми про кожен із сюжетів. Під час перших трьох хвилин думати тільки про перший сюжет, потім перейти до другого, третього. Під час кожної фази необхідно уникати розсіювання думок, а особливо згадок про інші сюжети.

3. Необхідно рахувати у зворотному порядку, починаючи з 200, віднімаючи при цьому від кожного наступного числа 3 (4, 5, 6...). Наприклад: 200-197-194...

4. «Античас».

Кожному з учасників пропонується тема для невеликої розповіді (театр, магазин, прогулянка на природу). Отримавши тему, учасник повинен розкрити її, описуючи всі події в ній у зворотному порядку.

5. «Повтори навпаки».

Ведучий зачитує 1-3 складові слова – учень повторює їх, вимовляючи навпаки. Наприклад: сон – нос, бар – раб, село – олес і т.д.

6. «Запам'ятай і змалюй».

Ведучий демонструє протягом 3-5 секунд низку простих геометричних фігур. Після цього кожен з учнів відтворює в зошиті це по пам'яті.

Для ускладнення вправи кількість фігур можна збільшувати, а також змінювати їх на інші знайомі для дітей об'єкти.

5. Робота з підручником (с. 22-23).

а) Опрацювання статей.

б) Розгляд ілюстрацій та бесіда за їх змістом.

в) Робота над фразою-спотиканкою.

г) «Чи знаєш ти?» (с. 23).

6. Практична робота. Вправи для тренування зорової та слухової пам'яті і концентрації уваги.

1. Розглянути малюнки. (Зображення тварин та рослин.)

а) Розглянути малюнок протягом однієї хвилини. Заплющити очі і назвати предмети, зображені на ньому.

б) Розглянути малюнки. Відшукати відмінності.

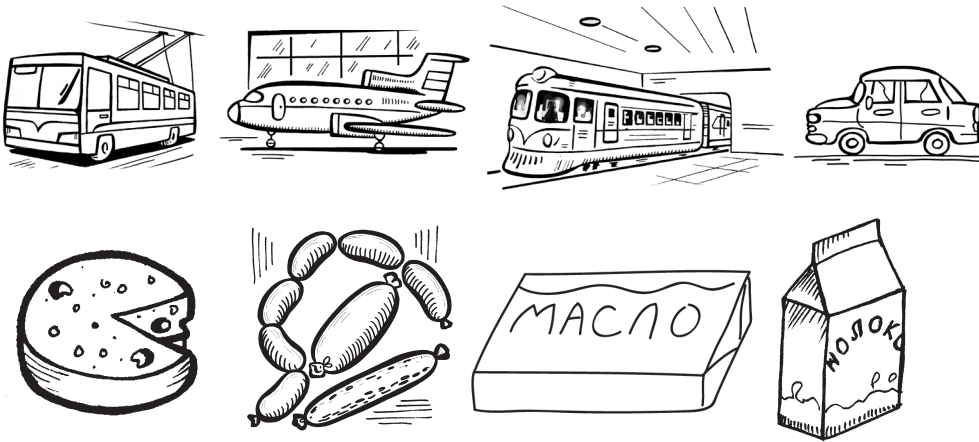
2. Робота в парах. Перевірте свою увагу.

а) Назвати числа в порядку зростання, вказуючи на них у таблиці.

8	23	6	2	15
3	21	19	13	5
16	10	25	7	22
20	1	14	18	4
12	24	11	17	9

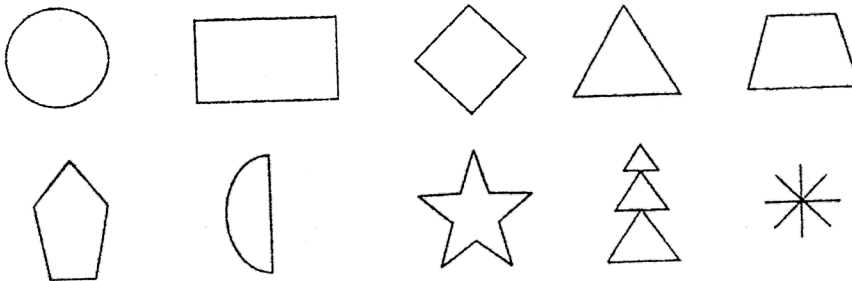
— Запропонуйте своєму товаришеві зробити те саме.

б) Який предмет у кожному рядку зайвий? За якими ознаками можуть бути об'єднані ці предмети?

3. Перевірка зорової пам'яті.

— На малюнку зображено кілька фігур. Постарайтеся їх запам'ятати. Малюнок закрити. Діти на аркушах малюють фігури, які запам'ятали.

— Якщо ви правильно передали форму 7-8 фігур і їх розташування, у вас гарна зорова пам'ять.

За допомогою таких вправ вашу пам'ять можна тренувати. Це потрібно робити регулярно, і тоді вона покращиться.

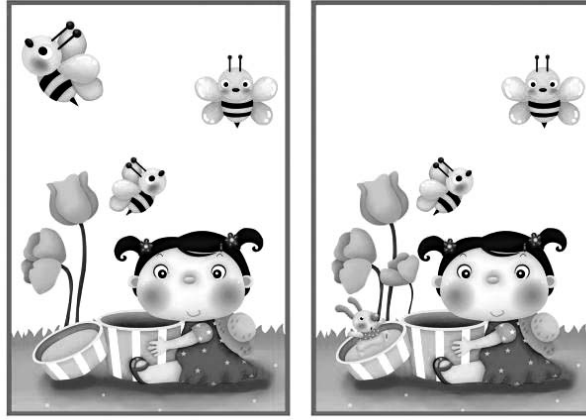
7. Фізкультхвилинка.

Всі підняли руки — раз,
 став навшпиньки увесь клас.
 Два — присіли, руки вниз,
 на сусіда подивись.
 Будем дружно ми вставати,
 щоб ногам роботу дати.
 Хто старався присідати —
 може вже відпочивати.

V. Закріплення вивченого матеріалу.

1. Робота в зошиті (с. 6).

2. Знаходження відмінностей.

Діти шукають відмінності.

3. Робота в групах. Складання правил «Вчимося вчитися».

- 1) Учись із бажанням.
- 2) Зосереджуйся на тому, що вчиш.
- 3) Не дозволяй собі лінуватися.
- 4) Будь наполегливим.
- 5) Тренуйся вдома переказувати оповідання, користуючись запитаннями до тексту.
- 6) Тренуй свою увагу.
- 7) Розвивай пам'ять.
- 8) Дотримуйся режиму дня.
- 9) Виконуй Правила для учнів.
- 10) Перевіряй свою роботу, правильно її оцінюй.

— Прочитайте ці правила ще раз. Яких правил ви дотримуетесь? Які для вас нові? Запам'ятайте їх! Які є необов'язковими?

4. Змагання «Хто швидше запам'ятає скоромовку?».

- Наш садівник розсадивникувався.
- Летіла лелека, заклекотіла до лелеченят.
- Росте липа біля Пилипа.
- Обережний хитрий лис до нори вечерю ніс.
- Бурі бобри брід перебрели, забули бобри забрати торби.
- Черепаха чаплю вечером пригощала чаєм з печивом.
- Бабин біб розвів у дощ, буде бабі біб у борщ.
- Мила митися не вміла, Мила мило з рук не змила.
- Ходить квочка коло кілочка, водить діточок коло квіточок.

5. Розвиток слухової пам'яті.

(Учитель читає 10 слів, учні записують їх.)

Ручка, підручник, миска, річка, олівець, чай, радість, квітка, парта, береза.

6. Гра «Роби все навпаки».

- Руки вгору.
- Руки вперед.
- Нахил вліво.
- Нахил вправо.

VI. Підсумок уроку.

- Що нового ви дізналися на сьогоднішньому уроці?
- Чого ви навчилися?
- Які види пам'яті ви знаєте?
- Яка пам'ять у вас розвинена найкраще?
- Як можна тренувати пам'ять?
- Які правила вам здалися найважчими? Чому?

VII. Домашнє завдання.

Опрацювати статті в підручнику (с. 22-23), відповісти на запитання, вміти переказувати.

Дізнатися від дорослих, як пишуть у Японії та Китаї.